

ПОМИДОР ЕТИШТИРИШ ВА ҚАЙТА ИШЛАШ

- Асосий навлари
- Кўчат тайёрлаш
- Экиш
- Парваришлаш
- Касалликлар ва зараркунандаларга қарши кураш
- Консервалаш ва сақлаш

Тошкент-2007

**Помидор етиштириш ва қайта ишлаш. Тузувчи Р.Х Аюпов. - Т.:
Иқтисод-Молия, 2007. - 56 бет**

Ўз боғи ёки ер майдони хақида орзу қилмайдиган инсонни учратиш амри маҳол. Айниқса, ерга интилиш ёш ўтгандан сўнг билиниб қолади. Ер майдони кичик бўлса ҳам, унда ниманидир ўз меҳнати орқали меҳр билан ўстириш ва уни оила аъзолари билан истеъмол қилиш ҳар қандай инсонга жуда катта маънавий хузур бағишлайди. Томорқа майдонларида ўстириладиган ўсимликларнинг ичида тарқалиши жиҳатидан энг олдинги ўринлардан бирида турувчи помидор деб айтсак, ҳеч ҳам янглишмаган бўлар эдик. Помидор барча севиб истеъмол қиладиган тўйимли ва мазали сабзавот туридир. Унинг таркибида биологик жиҳатдан қимматли моддалар (витаминлар, кислоталар, қанд) ва минерал тузлар бор.

Ушбу китобчада помидор экиш ва парваришланишнинг бир канча сир-асрорлари келтирилади ва у томорқа эгалари ҳамда дала ховлида сабзавот маҳсулотларини етиштиришни орзу қилганлар билан бир каторда фермер хўжаликлари учун ҳам фойдали маълумотлар манбаъи бўлиши мумкин.

Такризчи: Амалиётчи агроном С.З. Тоиров.

МУНДАРИЖА

Муқаддима	4
1. Помидорларнинг асосий навлари	5
2. Помидор кўчати тайёрлаш	16
3. Ерни экишга тайёрлаш	21
4. Помидорни парвариш қилиш	25
5. Касалликлар ва зараркундаларга қарши кураш	34
6. Помидорни сақлаш ва қайта ишлаш	42
7. Тавсия қилинадиган адабиётлар	52
Иловалар	54

Муқаддима

Помидор бир йиллик ўсимлик бўлиб, уни бир замонлар «жаннат олмалари» деб атаганлар. Дарҳақиқат, помидор ўзининг ажойиб таъми, мазаси, дориворлик ва озуқавий хоссалари туфайли бу номга эга бўлишга ҳақлидир. Помидор меваларида 6,5% гача қанд, В₁, В₂, Р, К витаминлари, аскорбин кислотаси, каротин, калий, фосфор, темир тузлари ва органик кислоталар мавжуд. Помидорларнинг 150-200 грами инсоннинг ушбу витаминларга бўлган бир суткалик эҳтиёжини бемалол қондира олади. Ундаги лимон ва олма кислотаси иштаҳани очади, овқат хазм қилишни тезлаштиради, ошқозон-ичак йўллардаги жуда кўп касал тарқатувчи бактерия ва микробларни ўлдиради. Помидор танаси биринчи гулбарг ҳосил бўлгунча тўғри ўсади, кейин эса шохлана бошлайди. Хар бир шохча бир неча барглар ҳосил бўлганидан сўнг гулбарг билан тугалланади. Помидор навига боғлиқ равишда унда 7-12 тагача барглар ҳосил бўлади. Ўсимликнинг шохчалари жуда кўп бўлгани туфайли у жуда кўп озик моддалар талаб қилади ва озик моддаларнинг етарли бўлмаслиги помидорнинг мевалар тугишига салбий таъсир қилади. Бундай ахволнинг олдини олиш учун шохлари жуда кўп помидорларнинг ортиқча шохлари чилпиб узиб ташланади. Помидорлар турли хил тупроқларда ўсиши мумкин. Кумли тупроқларда ҳосил кам бўлгани билан, мевалари тезроқ етилади. Бошқа хилдаги тупроқларда эса юқорироқ ҳосил олиниши мумкин, аммо мевалари кечроқ етилади. Помидорларни ҳосилдор ва жанубга қараган, қуёш яхши тушадиган ҳамда совуқ шамоллардан ҳимояланган ер майдонларига экиш мақсадга мувофиқ. Помидордан олдин ушбу ер майдонига экиладиган экинлар (ўтмишдошлар) нинг энг яхшилари бодринг, карам ва дуккакли ўсимликлардир. Совуқ ва нам, тупроғи оғир ер майдонларида помидорлар жуда секин ривожланадилар. Помидор учун танланган ер майдони кузда 20-22 см чуқурликда хайдалади. Эрта баҳорда қор эриши билан ер майдони текисланади ва кўчатлар экишдан

3-5 кун олдин ер майдонини 15 см чуқурликда хайдаб уни текисланади. Помидорларнинг нормал ривожланиши учун 25 градусгача иссиқлик талаб қилинади. Агар харорат 15 градусдан паст бўлса, помидорлар гулламайдилар, агар харорат 8-10 градуслар атрофида бўлса, помидорларнинг ўсиши ҳам тўхтайдди. Помидор ўсимлигининг сувга бўлган талаби жуда катта. Агар намлик етишмаса, унинг барглари буралиб қолади. Ўсимликнинг сувга бўлган энг катта талаби у мева тугганидан кейин сезилади. Бу пайтда тупроқда намлик етишмаслиги умумий ҳосилни ва меваларнинг ўртача оғирлигини анча камайтиради. Лекин бунда помидор майдалашиб, тез пишади ҳамда унда қуруқ моддалар ва шакарнинг миқдори ортади. Хаво намлигининг юқорилиги помидор ўсимлигига салбий таъсир қилади - ўсимлик узун ва касалликларга чидамсиз бўлиб қолади. Ундан ташқари, гуллаш пайтида хавода намликнинг кўплиги помидорларнинг чангланишини қийинлаштиради ва натижада унинг гуллари тўкилади. Помидорларнинг тез ривожланиши ва юқори ҳосил бериши учун ёруғлик миқдори юқори даражада бўлиши керак.

1. Помидор навлари

Ўзбекистонда районлаштирилган помидор навларига мисол қилиб Шарқ юлдузи, Авиценна, ТМК, Баходир, Октябрь (эски Юсуповский навига ўхшаш), Ўзбекистон ва ЎзМаш – 1 (асосан қайта ишлашга мўлжалланган) ларни кўрсатиш мумкин. Уларнинг аксарият меваси 5-6% гача эрувчан қуруқ моддага, 2,5-3% қандга, 0,4-0,6% кислоталарга, 20-27 мг% - С витаминига эга. Ўзбекистонда томорқаларга помидорнинг Талалихин-186, Восток-36, Подарок, Прогрессивный, Ўзбекистон-178 ва Октябрь навларини экиш тавсия этилади. Иссиқхоналарга эса Белле, Ведетта, Буран, Халай ва шунга ўхшаш навларни экиш катта фойда келтиради. Қуйида помидорнинг ҳозирги пайтда экилаётган бир қанча замонавий навларига қисқача тавсиф бериб ўтамыз:

ЎЗБЕКИСТОН-178

Ўртаки-кечки (125 кунда етиладиган) навдир, унинг бўйи 65 см, гуж бўлиб ўсади, сербарг, харорат юқори бўлганда ҳам хосил бераверади. Меваси юмалоқ, ўртача вазни 120-140 грамм, таъми яхши, ташишга чидамли. Хосилдорлиги 700 ц/га.

БЕЛЛЕ

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган тўлиқ гўшти, индетерминант туридаги дурагай бўлиб, ушбу нав анча кучли ва меваси юқори сифатга эга. Мевасининг вазни 180-200 грамм, шакли думалоқ, қаттиқ, ранги қизил ва ўрта пишар дурагай нав ҳисобланади. Транспорт воситаларида ташиш учун жуда ҳам ярокли ва узок муддат сақлашга чидамли бўлган дурагай навдир.

МОНРОЕ

Жуда ҳам бақувват ўсувчи йирик мевали помидор. Бир текисда ўсадиган ва эртапишар дурагай нав. Мевасининг шакли думалоқ ва узок масофаларга ташишда ўз товар кўринишини яхши сақлайди. Меваси ялтирок қизил рангда ва вазни 180-200 граммга етади. Ушбу дурагай помидор хар хил ўзгарувчан об-хавода ҳам яхши натижалар кўрсатган.

Бу помидор навини очик далаларда ҳам устунларга сим тортиб ўстириш мумкин.

ЖИРОНДА

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган дурагай помидор нави. Бу нав очик турдаги кучли ўсимлик бўлиб, бўғин оралари

кискадир. Мевасининг сифати олий даражада ва вазни 180-200 граммни ташкил этади. Узоқ муддат давомида ўзининг асл кўринишини саклаб туриш қобилиятига эгаллиги билан бошқа дурагайлардан ажралиб туради. Дурагай тупрокда ўстириш учун мўлжалланган бўлиб, ўрта пишар нав ҳисобланади.

ВЕДЕТТА

Кучли ўсимлик бўлиб, бўғин оралари ўртача ва узун. Меваси жуда каттик, думалоқ шаклга эга ва оғирлиги 180-200 граммни ташкил қилади. Ранги тўқ қизил ва эртапишар дурагай ҳисобланади.

Белый налив 241

Эртаки помидор нави бўлиб, унинг мевалари экилгандан сўнг 90-110 кунларда етила бошлайди. Бу нав фитифторозга чидамли ва мевалари деярли бир вақтда етилади.

Сладкий миллион

Эртаки помидор нави бўлиб, мевалари кўп ва ҳосилдор бўлади. Помидорларининг таъми янгилигида ҳам, консерваланганда ҳам жуда яхши бўлади. Фитифтороз касаллигига чидамли ва иссиқхоналарда ўстириш учун тавсия этилади. Очиқ ер майдонларига экилганда ҳам жуда яхши ҳосил беради.

Синдбод- F1

Янги тезпишар гибрид навлардан бўлиб, уни очиқ майдонларга ҳам, теплицаларга ҳам экиш мумкин. Бу нав энг серҳосил навлар гуруҳига киради.

Боғбон орзуси

Эртапишар нав бўлиб, исталган об-ҳаво шароитларида ҳам юқори ҳосил беради. Турли хил касалликларга нисбатан чидамли нав. Мевалари гўштдор ва жуда ҳам мазали бўлади.

Кронпринц

Ўртапишар нав бўлиб, у фитофторозга қарши жуда ҳам чидамли хисобланади. Мевалари эса жуда ҳам катта бўлиб, баъзида 400 граммгача бўлади. У салатлар тайёрлаш учун жуда ҳам яхши навдир.

Прогрессивный

Ўртапишар (120 кунда етиладиган) нав бўлиб, иссиққа чидамли. Гуж бўлиб ўсади, буйи 45 см. Меваси юмалок, ўртача вазни 80-90 грамм, яхши сақланади, ташишга чидамли. Хосилдорлиги 550 ц/га.

ПОДАРОК

Ўртаки-кечки (125 кунда етиладиган) нав бўлиб, тупларининг бўйи 70 см, меваси юмалок ёки овал шаклида, ўртача вазни 110 грамм келади, таъми яхши, касалликларга нисбатан чидамли. Хосилдорлиги эса тахминан 450-500 ц/га атрофида.

ВЕЛАСКО

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган кучли ўсувчи, очик типдаги ўрта пишар дурагай помидор нави. Мевасининг шакли думалок ва силлик, оғирлиги 200-250 граммгача етади. Меваси юқори хосилдорлик хусусиятига эга бўлиб, ранги тўқ қизил бўлиб ўсади.

МОНДИАЛ

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган кучли ўсувчи очик турдаги дурагай помидор нави. Жуда ҳам вақтли ва тез пишадиган помидор бўлиб, ўртача оғирлиги 170-200 граммгача бўлади. Мевасининг асл шакли думалок, аммо гармонли ишловдан кейин мевалари қирра рангли (ребристый) бўлади. Ички ва ташқи кўриниши тўқ қизил рангда. Ўсимликни қисқа муддатда ўстириш ва сақлаш мумкин.

РАХМАТ

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган дурагай помидор нави бўлиб, бу нав жуда ҳам бақувват ўсиш хусусияти билан ажралиб туради. Мевасининг шакли ясси думалок ва баъзида қиррали ҳам бўлиб ўсади. Мевасининг ўртача вазни 200-230 граммгача етади. Бу нав

нематода касаллигига чидамли бўлиб, дурагай тупрокда ва субстратда ўстириш учун мўлжалланган.

СПЕЙСТАР

Ушбу нав жуда хам очик типдаги бақувват ўсувчи дурагай. Шодаларни яхши тугади. Меваси силлиқ шаклда, оғирлиги 180-220 граммгача ва мева орқаси яшил доғ бўлмайдиган нав. Хосилдорлик даражаси юқори бўлиб, шунингдек, ушбу навни ойнаванд иссиқхоналарда субстратда ва плёнкали иссиқхоналарда тупрокда ўстириш тавсия этилади. Шимолий ва жанубий минтакаларда ушбу нав узоқ мавсум давомида ўстириш учун жуда хам яхши натижа кўрсатган.

БАДРО

Ойнаванд ва пленкали иссиқхоналар учун мўлжалланган кучли дурагай помидор нави бўлиб, бақувват ўсимлик. Помидор танасининг бўғинлари орасида ўртача жойлашган ва хосилдорлик даражаси юқори бўлган дурагай хисобланади. Мевасининг ўртача оғирлиги 180-240 грамм келади. Меваларининг шакли думалоқ, бирмунча катта бўлади ва етилиш муддати Мондиалга қараганда озгина кечроқ.

ВЕЛОСИТИ

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган кучли дурагай помидор нави бўлиб, селекция ишларининг сўнгги ютуғидир. Бу нав ўзбек иссиқхоналари шароитида тажрибадан ўтиб, жуда яхши натижа кўрсатган. Ушбу нав юқори хосилдорлик даражасига эга бўлиб, БЕЛЛЕ нави каби жуда хам бақувват ва очик типдаги ўсимлик. Бўғин оралари қисқа ва жуда хам катта шодалар билан тугайдиган нав. Мевасининг оғирлиги 250-300 граммгача ва стандарт шакли думалоқ. Баъзида гармонли ишловдан кейин мевалари қиррали ва тўқ қизил рангда бўлади, тезпишар нав хисобланади. Мевасининг орқа томонлари яшил доғ бўлмайдиган хусусиятларга хам эга.

Узоқ муддат давомида ўзининг асл кўринишини саклаб туриш жиҳати билан бошқа дурагайлардан ажралиб туради. Дурагай тупроқда ва субстратда ўстириш учун мўлжалланган ўртапишар нав хисобланади.

ТАЛАЛИХИН – 186

Эртапишар нав бўлиб, униб чиққандан хосили етилгунча бўлган давр 100-105 кунни ташкил этади, бўйи паст (50 см), серхосил, бир дона мевасининг ўртача вазни 90-105 грамм, таъми ўртача, хосилдорлиги 450 ц/га.

ВОСТОК-36

Эртаки-ўртаки (115 кунда етиладиган) нав бўлиб, серхосилдир. Хар бир дона мевасининг вазни 160-200 грамм келади, уруғи кам, таъми жуда яхши бўлади. Бу нав помидорнинг бўйи 65 см бўлиб, гуж ўсади. Хосилдорлиги эса тахминан 560-600 ц/га.

ОКТЯБРЬ

Ўртаки-кечки (125 кунда етиладиган) нав бўлиб, бўйи 70 см, тупи гуж бўлиб ўсади, сербарг, иссиққа чидамли. Меваси эса юмалоқ, йирик, ўртача вазни 300 граммдан 600 граммгача, уруғи кам, таъми жуда яхши бўлади. Хосилдорлиги 700 ц/га.

РАЛЛИ

Ойнаванд ва плёнкали иссиқхоналар учун мўлжалланган дурагай помидор бўлиб, у селекция ишларининг сўнгги ютуқларидан биридир. Бу нав Ўзбекистон иссиқхоналари шароитида тажрибадан ўтиб, энг яхши натижа

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/uz/asar/4738> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/4738> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/4738>